

ДРУШТВЕНА ОСНОВА ОБЛИГАЦИОНОГ ПРАВА

1. *Робни промет као друштвена основа.* Друштвену основу облигационог права чини робна (робно-новчана) привреда и то робни (робно-новчани) промет или, другим речима, промет робе и услуга као део ове привреде. То значи да је облигационо право правна надградња над овим делом робне привреде, да се као скуп правних норми бави робно-новчаним прометом, да га регулише.

Трагови схватања да је робна привреда, тј. робни промет као део ове привреде, друштвена основа облигационог права могу се срести изражени на изванредан начин у многим делима која се дотичу друштвено-економске стране облигационог права.

Развој робне привреде и облигационог права, а такође и свакодневни живот, указује на међусобну условљеност ових двеју области живота.

Условљеност неких робно-новчаних и облигационоправних установа је очигледна (на пример, размена добара и облигациони уговори као правна форма ове размене), док се код неких других непосредно не види (на пример, код добротних уговора, правно неоснованог обогаћења, накнаде штете). Међутим, и ове установе су се оформљавале и оформиле са појавом и развојем робне привреде. Тако, добротни уговори, и то пре свега уговор о поклону, су, према социолозима, првобитна форма размене добара, дакле, старија форма од теретних уговора, пре свега од продаје и куповине као типичног уговора ове врсте. Правно неосновано богаћење и накнада штете су облигационо-правна средства заштите од деформација у области облигационоправног живота. Ове установе су се оформиле у фази развоја робне привреде. Сходно томе, одговорност штетника личношћу за имовинске деликте одвојила се од одговорности личношћу за кривична дела и трансформирала и имовинску одговорност, у одговорност у виду накнаде штете имовинским (материјалним) добрима. Али као оформљене, ове установе, бар на први поглед, као да нису имале и да немају ничег заједничког са робном привредом.

2. *Однос између облигационог права и робног промета.* Из чињенице да друштвену основу облигационог права чини робни промет као део робне привреде било би погрешно извући закључак на основу кога би се облигационо право svelo на домен робне привреде, на механички правни одраз (израз) ове области живота. Облигационо право има шире димензије и сопствену физиономију без обзира на условљеност робном привредом. На његов развој, домаћај и физиономију утицали су и утичу и други фак-

тори а не само робна привреда. Културни ниво, друштвено-политичке прилике и схватања, креативна способност човека да на одређеној основи створи институцију обухватнијег домашаја и суптилнијег карактера утицали су гакобе на изградњу облигационог права. То се запажа код многих облигационоправних установа. Тако, одговорност за штету обухвата не само одговорност за штету која је нанета економским добрима у сфери робног промета као прсдуктима рада, него и одговорност за штету која се нанесе економским добрима ван робног промета и материјалним добрима уопште, као и одговорност за штету која се нанесе добрима друге врсте (на пример, личним добрима: части, угледу, слободи, телесном интегритету и др.). Даље, у сфери робног промета трансакције се врше према објективно формираним мерилима, према сразмери која се објективизира на основу мноштва појединачних трансакција. Међутим, облигационо право санкционише и трансакције које у извесној мери одступају од ове сразмере, одређујући границе могућег одступања (на пример, до трећине или половине вредности ствари); оно такође санкционише и трансакције субјективног карактера у погледу сразмере њихове економске садржине као плод воље субјеката права. Поред тога, у сфери робног промета не налазе се само економска добра у правом смислу речи, тј. само добра која су плод људског рада у области материјалне производње, него и друга добра, тј. добра која нису продукт човекове активности, привређивања (на пример, некултивисана земља), или су продукт људске активности али нису материјалног карактера (на пример, ауторска дела, проналасци, мустре и модели, као духовне, интелектуалне творевине). Најзад, установавајући неке тзв. законске облигације (на пример, у области издржавања), облигационо право прелази такође оквире робне привреде, јер ови облигационоправни односи и облигационоправна правила о њима нису производ робне привреде, већ друштвено-моралних фактора.

Према томе, може се рећи да друштвену основу облигационог права као правне надградње чини робна (робно-новчана) привреда, тачније, робни промет као део ове привреде. Међутим, у исто време, облигационо право превазилази ову привреду, тј. робни промет. А то значи да се облигационо право не поклапа са робним прометом као манифестацијом робне привреде, већ има шири домашај и сложенију физиономију, који га час више час мање удаљавају од робног промета као основе. Оно се бави прометом уопште, циркулацијом добара у друштву, прелазом употребних вредности у најширем смислу из имовине једног субјекта права у имовину другог. У основи овог промета налази се робни промет.

3. *Робни промет и промет добара и облигационо право.* Робни промет и промет добара нису идентични појмови. Промет добара је шири појам. Он обухвата сва добра подобна циркулацији путем облигационоправних односа, док робни промет обухвата само она добра која имају својство робе, својство материјалних производа створених радом и намењених тржишту, и која се стварно налазе у промету, која су предмет робно-новчаних трансакција. Отуда се за облигационо право каже да је оно право промета, подразумевајући под прометом промет добара у најширем смислу.

Робни промет као манифестација робне привреде и друштвена основа облигационог права, поред тога што у основи условљава облигационо

право, представља и модел за одвијање и регулисање промета добара у најширем смислу речи у друштву, као и модел за изградњу облигационог права у целини, које, са свим установама које има, превазилази робни промет по домањају, богатству и сложености институција.

На основу реченог произилази да друштвена основа облигационог права има економски карактер и да обухвата робни промет. Поред тога, она, тј. робни промет, „економизира“, и то помоћу новца, остала добра која нису економског карактера али циркулишу у промету, тако да читав промет добара којима се бави облигационо право има, споља посматрано, економски карактер.

Пошто се облигационо право бави појавним облицима робног промета и промета добара уопште, а не њиховим иманентним својствима, и пошто читавом промету добара даје печат робни промет, може се рећи да оно регулише промет добара као економску област живота, да је његова друштвена основа у целини економске природе. Овај упрошћени закључак о економској природи целе области коју регулише облигационо право може се прихватити и употребљавати, с тим што се не сме заборавити да он унеколико одступа од схватања марксистичке економске науке о томе шта је економско добро и која је област живота економска област. Међутим, знатан број теоретичара права и, посебно, теоретичара грађанског права, не чини било какву ограду у погледу економске природе основе облигационог права. То долази отуда што они под економским добром сматрају све што има цену, што се новчано изражава, а под економским прометом укупан збир трансакција поводом тако схваћених добара. Они у ствари, свесно или несвесно, преносе у област права схватање појма економског добра и економског промета које има владајућа грађанска (буржоаска) економска наука.

Др Живомир Борђевић

РЕЗЮМЕ

Общественные основы обязательственного права

Автор считает, что общественную основу обязательственного права, как правовой надстройки, составляет товарное обращение, являющееся частью товарно-денежного хозяйства. А под товарным обращением он подразумевает обмен товаров и услуг в обществе, представляющих собой продукт человеческого труда в области материальной сферы жизни.

В то же время автор указывает и на обстоятельство, что обязательственное право превосходит товарное обращение, части товарноденежного хозяйства, регулируя обращение продуктов труда вообще. Под обращением продуктов труда вообще он, наряду с обменом товаров и услуг, являющихся продуктами человеческого труда, в процессе трудовой деятельности, считает и обмен остальных благ, т.е. всего находящегося в обращении и имеющего цену, например, необработанные земли и интеллектуальное творчество (произведения литературы, науки и искусства, изобретения,

образцы, модели и др.). Ибо товарное обращение „экономизирует” многие другие области жизни и тем самым создает обращение продуктов труда вообще.

Указывая на различие между товарным обращением и обращением продуктов труда вообще, автор критикует сторонников взгляда, не усматривающих различие между этими внешними выражениями жизни.

Рассматривая товарное обращение в качестве общественной основы обязательственного права, автор указывает и а обстоятельство, что обязательственное право не является механическим выражением товарного обращения. На его формирование влияли и влияют различные факторы, как, например, культурный уровень, общественно-политические условия и суждения, творческая способность человека создавать на определенных основах институты с более широким охватом и сложностью, в силу чего обязательственное право выходит за пределы товарного обращения, на основах которого покоится.

В заключение автор приходит к выводу, что общественная основа обязательственного права экономической природы, так как товарное обращение, являющееся частью товарно-денежного хозяйства, представляет собой экономическую область жизни.

SUMMARY

The Social Basis of the Law of Contract

The author finds that social basis of the law of contract, as of a legal structure, is exchange of commodities as a part of an economy, based on money-commodity relations. The exchange of commodities should be understood as circulation of goods and services in a society, that are the fruits of man's labour in the material sphere of life.

But the author points that law of contract exceeds exchange of commodities as a part of economy based on money-commodity relations, since it deals with circulation of goods in general. In his opinion circulation of goods in general comprises, besides the circulation of goods and services as the fruits of human labour in the sphere of business, also the circulation of other goods, i.e. of everything that is in circulation, that has a price, for instance uncultivated land and intellectual goods (works in the field of literature, science and arts, inventions, models, samples, etc.) For exchange of commodities »economizes« many other fields of life so that a general circulation of goods is effected.

Indicating the difference between circulation of commodities and circulation of goods in general, the author criticizes those authors who treat as equal these manifestations of life.

Treating exchange of commodities as the social basis of the law of contract is not a mechanical reflection of exchange of commodities. It was influenced and still is by different factors as for instance cultural level, socio-political conditions and standpoints, man's creative capability to establish, on a particular basis, institutions of a comprehensive scope and subtle in character, so that law of contract exceeds exchange of commodities underlying it.

Finally, the author concludes that the social basis of the law of contract is economic in nature, for exchange of commodities, as a part of economy based on money-commodity relations, represents the economic field of life.

RÉSUMÉ

La base sociale du droit des obligations

L'auteur considère que la base sociale du droit des obligations en tant que superstructure juridique constitue le commerce des marchandises en tant que partie de l'économie marchande monétaire. Sous l'expression commerce des marchandises il entend la circulation des biens et des services dans la société, qui représentent le fruit du travail humain dans le domaine de la sphère matérielle de la vie.

Cependant, l'auteur attire l'attention aussi sur le fait que le droit des obligations dépasse le commerce des marchandises en tant que partie de l'économie marchande monétaire, en s'occupant du commerce des biens en général. Sous l'expression commerce des biens en général il considère qu'il faut comprendre, outre la circulation des biens et des services en tant que fruits du travail humain dans la sphère de l'activité économique, de même la circulation des autres biens, c'est-à-dire tout ce qui se trouve dans le commerce et qui a un prix, par exemple la terre non cultivée et les biens intellectuels (les œuvres des auteurs dans le domaine de la littérature, de la science et des arts; les inventions, les échantillons, les modèles etc.). Car le commerce des marchandises »économise« bien d'autres domaines de la vie, de sorte qu'il crée le commerce des biens en général.

En signalant la différence entre le commerce des marchandises et le commerce des biens en général, l'auteur de ce travail critique les auteurs qui identifient ces manifestations de la vie.

En traitant le commerce des marchandises en tant que base sociale du droit des obligations, l'auteur attire l'attention aussi sur le fait que le droit des obligations n'est pas le reflet mécanique du commerce des marchandises. Différents facteurs ont exercé leur influence et influent sur sa formation, par exemple, le niveau culturel, les circonstances et les conceptions socio-politiques, les capacités créatrices de l'homme qui tendent à réaliser sur la base déterminée des institutions d'une plus grande portée et d'un caractère plus subtil, de sorte que le droit des obligations dépasse la commerce des marchandises sur la base duquel il repose.

En terminant son étude l'auteur tire la conclusion que la base sociale du droit des obligations est de nature économique, car le commerce des marchandises en tant que partie de l'économie marchande monétaire représente le domaine économique de la vie.